

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM.

Hírlapi szemle Törökországból.

A sztambuli folyóiratok legtöbbjét az ifjú-török forradalmat követő szabad korszak szülte s a nyomában járó másfél évtizedes háború tette tönkre. Tudományos folyóiratok ma Sztambulban nem jelennek meg s könyvalakban még kevesebb kutatás eredménye kerül a nyilvánosság elé. Már az is szerencsés eset, ha az egyes munkák csorba töredékei, vagy ügyesen megválogatott szemelvényei, a napilapokban helyet kapnak. A napisajtó egy része megértést tanúsít a kutatókkal szemben és szívesen adja át hasábjait. Az így nyomtatás alá jutott cikkek — a politikát nem számítva — legtöbbször történelmi tárgyúak, mit egyrészt a téma közvetlensége, másrészt a keleti népek mesehajlama s a változatos múlt dicsőséges mozzanataival való szenvedélyes merengésük magyaráz meg. A közönség érdeklődése tehát befolyással van a kutatás tárgyára, de a sekélyes belső érték okát már magukban az írókban kell keresnünk; még a régibb és tapasztaltabb kutatókat is kritika és módszer hiánya jellemzi. A török fővárosban talán a világ leggazdagabb történelmi forrásanyaga lappang, de a török historikusok között ma is nagyon kevés a rendszeres kutató és földolgozó. Ezt a bélyeget viselik magukon a forradalom óta közölt történelmi értekezések is.

A történelmi tárgyú cikkek egy csoportja az oszmanli-törökség dicsőséges napjaiba vezet vissza. Az írók jelszava: „ismerjük meg történelmünket“. A nacionalista alapon megindult munkában mindenki a *dicsőséges* multra vetette magát, mert ez hálásabb téma és nagyobb nevelő erővel bír. Ahmed Refik, a török történet agg kutatója is legszívesebben e téren mozog. Urchán gázi, Fátih Mehmed, Javuz Szelim és Kánúni Szülejman szolgáltatják legkedvesebb témáit. Az „Ikdam“ hetenkint szokta közölni egy-két cikket. A világháború alatt aktuális kérdésekkel is foglalkozott s ezek közül több a törökök szép kiállítású képes lapjában, a Harb medzmuási-ban jelent meg. Bizanc ostromával és bukásával kapcsolatosan sokat beszél a legendás „nagy“ ágyúról, mely az utolsó ostrom történetének egy önálló fejezetét képezi. Adatai szerint az ágyú kalibere 12 arasz, hossza 32 lépés, lövedékének súlya 600 kg; csak azt a jól ismert tényt mulasztja el megemlíteni, mit majdnem minden olvasókönyv megír, hogy kifundálójá és kezelője „ama híres madzarli Orbán barát volt“. (Harb medzmuási 1335, 294. l.) A világháború szuezi expedíciójával egyidejűleg, Javuz Szelim egyiptomi hadjáratáról elmélkedik s különösen kiemeli a nehéz-

ségeket, melyet Szelim tüzéréségének szállítása a XVI. század elején okozott. Jogos büszkeséggel szól az akkori oszmanli-törökök harci erőnyeiről: a pompás tüzérégről, melyet elsőnek fejlesztettek ki valamennyi népek között (1334, 84. l.); hivatkozik ama tényekre, hogy a hadsereg élelmezése, ruházása, hadiszerrel való ellátása századokon keresztül sehol nem volt oly pontosan megszervezve, mint az oszmaniaknál. Ahol vas- vagy érebányát fedeztek föl, a kitermelt anyag feldolgozására helyben műhelyeket rendeztek be, csak az ágyúcsövek öntését hagyták a megostromlásra kiszemelt vár környékére, hogy az ágyúóriások szállításával ne kelljen bajlódniuk. Ilyen állami gyártelepek működtek a három fővárosban (Sztambul, Edirne, Brüssza), a vilájetek központjain; legnagyobbak voltak Gallipoli, Trapezunt, Erzerum és Biledzik mellett. Ezen kívül majd minden várban volt puskapormalom; a nagyobbak évenként több ezer kantarnyit állítottak elő. Arányaikra tisztán következtethetünk abból az adatból, hogy egy ügyes mester, Musztafa Nun, 12 emberével évenként nem tudott többet előállítani másfél kantarnál. (1335, 294. l.)

De a törökség nemcsak újításokat hozott a hadászatba, hanem szomszédainak intézkedéseit is átvette, ha a célszerűség vagy más ok úgy kívánta. A nomádéletből hozott védelmi fegyvereket páncél és sisak tökéletesítette és váltotta föl. A Harb Medzmuási képekben mutat be három sisakot Kánúni Szülejman és II. Szelim korából, azonkívül IV. Mehmed, Hadim Szinan pasa és IV. Murad sisakját. A szultánok között különösen a rendkívüli erejű, vad szenvedélyű IV. Murad kedvelte a sisakot s föléje veres sálból szarikat (turbánt) szokott kötni és sisakforgót („szergodz“) tűzni. Alakjuk legtöbbször kúpalakú, ritkábban követi a csigavonalat és csak elvétve van karimája. Oldalt vagy a lejtőn Koránból vett citátumokat égettek beléjük. Leghíresebb gyártóhelyük Erzerum. (1335, 278. l.)

Mint látjuk, a dicsőséges momentumok keresésén kívül Ahmed Refik cikkeinek jellemző sajátysága, hogy alkalomszerűsre vágyanak. A nehéz mozsárágyúk előtérbe nyomulása juttatja eszébe Fátih Mehmed rövidcsövű ágyúját, a mozsár őset; a gázmaszk és a modern acélsisak a régiek sisakját; a galíciai és dobrudzsai expedíciós hadtestek kapcsán IV. Mehmed, II. Oszman podoliai hadjáratáról ír. Tudományos szempontból e két vonásnál is súlyosabb hibája a kritika hiánya és a pongyolaság; nem egyszer fejezeteket közöl régebben megjelent munkáiból, anélkül, hogy csak egy újabb adatot fűzne a régiekhez. Forrásul néha megnevezi a XVI. és XVII. század udvari történetíróit, a vakáművszket, néha Hammert és Gibbont; de okleveleket sohasem. És mégis, bár kevés tudományos cikke van, lángoló lelkesedése és tárgyszeretete miatt, nemcsak az oszmanli-törökségnek, hanem a históriának is igyekvő munkását kell benne látnunk.

A történeti cikkek egyik csoportja a legújabb korra vonatkozik. Egy részüket elég lesz pusztán megemlítenünk: Liman von Sanders, Towsend generális hosszú időn át közölt emlékiratait, a palesztinai visszavonulásról közölt katonai tanulmányt. (Tevhid-i

ifkjar 1921, aug.—szept.) A török eredetű emlékezések, naplók nagy része Envert okolja a nemzeti katasztróféért s az internacionális megszállás védelme alatt vagy többször talán éppen serkentésével, a világháború vezéralakjait rendkívül súlyos vádakkal illeti. Nem rajonganak többé a német szövetségért, sőt már a küzdelem vége felé sem rajongtak érte. Terhelőn írják le azt a módot, mellyel a németek Törökországot közbelépésre bírták, viselkedésüket, bántó modorukat stb. (Tevhid-i ifkjár 1921, aug.). — Serif az „Aksam“-ban adja ki tárcaszerű visszaemlékezéseit a szarikamisi harcokról. Envert rendkívül éles hangon bírálja; személyeskedéssel, sőt gyűlölködéssel s amellet tudatlansággal vádolja, kiről nem tudja megállapítani, hogy „őrült volt-e, vagy áruló“? (1921, okt.—nov.)

Ránk nézve némi történeti értékkel bírnak azok a naplók is, melyeket a különböző harcterek vándorai adnak ki. Majd minden lapnak volt vagy van tárcaírója az iraki, dobrudzsai, palesztinai, kaukázusi, galíciai frontról. A galíciai hadtest naplóírói őszinte ragaszkodás hangján szólnak a magyarokról. Míg a németeket „szövetségeseknek“ nevezik, rólunk majdnem mindig „magyar testvéreink“ néven szólnak. Tetszik nekik a magyar föld, a magyarság szíves fogadása s jó érzéssel olvassuk, hogy a mi nevünk a veszttelt háború után is: „madzar kardaslarimiz“. A jelenkori törökség legnagyobb lírikusa, Mehmed Emin, verset ír a magyar lányokhoz („Madzar kizina“). Lefordítására nem vállalkozom, tartalmából ennyit: Szép magyar lány, húgomhoz hasonlítás; hangod ezüstösen cseng, mint az övé, menésed mint a vadgalambé. Harcba megyek, a ti hegyeitek közé. Ha nem jönnek vissza, a kárpáti szeleknél tudakozódj utánam és szép népdalokat énekelj emlékemre, mert én is turáni vagyok, mint a te babád, Sztambulban engem is vár a babám, ahogy te várod a babád. (Harb medzmuázi 1335, 194. l.) A hatalmas német faj nem hagyott ilyen kedves emléket maga után, mint a maroknyi magyarság.

Viszontláttunk végül egy szomorú képet, a krasznojarszki hadifogolytemető emlékkövét. Emlékezünk rá, hogy az emlékkő egy-egy oldala latin, magyar, német és török nyelven hirdeti a porladó halottak emlékét. A Harb medzmuási (1335, 302. l.) természetesen a török felíráson oldala mutatja be olvasóinak. Rajta az évszám is: 1914—1915. Akkor még csak a háború második évét éltük s az adakozók közül sokan sajátmaguknak emeltették az emlékkövet.

Dr. Fekete Lajos.

Levéltári Közlemények. (A m. kir. Országos Levéltár folyóirata.) Szerkeszti Dr. Csánki Dezső. I. évfolyam, 1—2. szám.

Régi kívánság ölt testet ezen új történelmi szakfolyóirat első füzetével, a ma szomorú viszonyai között is diadalmasan hirdetve a magyar tudomány törhetetlen életerejét. Célja, a szerkesztő beköszöntő sorai szerint általánosságban a levéltári ügyet szolgálni, a levéltárak anyagát főleg magyar szempontból ismertetni, és levéltári forrásokon alapuló, szigorúan tudományos dolgozatokat, könyv- és folyóiratismertetésekét közölni.

Dr. Miskolczy Gyula Az Országos Levéltár felállítása című dolgozata ezen intézmény megalakulásának mozgalmak körülményeit ismerteti teljes részletességgel. 1875-ben, tíz évi tervezgetés után, Pauler Gyula irányelvi szerint kezdte meg munkásságát az Országos Levéltár és közel félszázad kellett ahhoz, hogy jelentőségének megfelelő, modern, szakszerű épületben nyerjen elhelyezést.

Dr. Eckhart Ferenc. A bécsi udvari kamarai levéltár.

A bécsi udvari kamarai levéltár lényegében az 1848-ban megszűnt udvari kamara registraturája és rendeltetésénél fogva jóformán kimeríthetetlen tárháza a történetírónak. A szerző részletes áttekintést nyújt a levéltár anyagáról, melynek a XVI—XVIII. századokra vonatkozó jog-, gazdaság- és egyéb történeti jelentőségétől eltekintve, hadtörténelmi szempontból is nagy fontossága van. A régi registratura III., Hungarica csoportja a végváarak elszámolásait, a legkülönbözőbb közigazgatási stb. kérdéseket tárgyaló iratesomagjai katonai szempontból is nagyértékű adatokat tartalmaznak.

Igy például *Schiffsarmament und Marine* (1736—1744) című csomag Pallavicini generális terveiről és intézkedéseiről szól a dunai hadihajózás körül. *Cruciatengelder zum Festungsbau* jelzéssel a pápa és a főpapság támogatása a XVI. században a végváarak építéséhez kerül megvilágítás alá. A különböző törökországi követségi iratok a Magyarországra vonatkozó acta cameráliák stb. szintén bő eredményt nyújthatnak a hadtörténelmi kutatás számára.

Dr. Holub József Kutatások a párisi levéltárakban. cím alatt párisi búvárkodásának eredményeit tárja elénk. Hadtörténelmi szempontból főlemlítjük az 1686. és 1687. évek hadieseményeiről szóló tudósításokat, különösen a nagyvezírnek, Maurocordatónak és Fontonnak az eszéki esatáról szóló érdekes levelét és a csata rajzát a csapatok helyének pontos megjelölésével. A végek katonai életéhez is értékes adatokat találunk; különösen a török-magyar határvillongások iratai szerepelnek nagy számmal. A simancasi spanyol állami levéltárból Franciaországba került hatalmas anyag között főlemlítünk egy 1514 jún. 30-án íródott, a Dózsa-lázadással foglalkozó levelet. A hosszú háború idejéből (1597—1606) a spanyol velencei követ jelentései szerző szerint rendkívül gazdagok magyar hadi vonatkozásokban.

Dr. Hajnal István. Kivonatok Hunyadi János kormányzó okleveleiből.

Okiratok alapján megállapítást nyer a kormányzó törvényes hatásköre; kitűnik, mily mértékben volt korlátozva hatalma a királyiéval szemben. A közlemény teljesen megfelel szerző cél-

jának, közvetlenebbül élénk hozza a nagy kormányzót mindennapi munkája közben.

Dr. Mátyusz Elemér: Az Országos Levéltár Nádasdy-levéltárának magyar levelei (1531—1549) tizenöt magyar nyelvtörténeti szempontból is fontos, korfestő levelet közöl; *Föglein Antal* pedig Zólyom vármegye levéltárát ismerteti, mely Nagy-Magyarország legrégebb vármegyei jegyzőkönyvét (1500) mondhatja magáénak. A hadtörténelmi kutató bőséges anyagra talál a XVI. és XVII. század katonai történetére nézve.

Kisebb közlemények során *Dr. Herzog József* a szepesi kamara levéltárnokának 1622. évi utasítását és a levéltár ugyane évből való leltárát közli. *Lukinich Imre* Tranquillus Andronicus életéhez szolgáltat újabb adatokat. A trau-i születésű humanista, Gritti titkára, szemtanúja volt ura bukásának.

Gyalókey Jenő Bem tábornokra vonatkozó külföldi iratokat ismertet, melyek a Nemzeti Múzeum Levéltárában foglaltatnak. Az írások jelentős adatokat tartalmaznak a tábornok életéhez. Különösen érdekes a húsz éves Bemről szóló 1813-ban kelt egyéni leírás, melynek megállapításait a jövődő mindenben igazolta. Kuriózusként hat, hogy Bem kétszer — 1813-ban és 1845-ben — nyerte el a francia becsületrend keresztjét.

A gyászos emlékü Haynau eredetiben közölt 1846. és 1847. évi minősítési táblázatai előljáróinak, Nugent és Piret tábornokoknak emberismeretét dícsérik. Megállapításaikat, miszerint Haynau csak erős ellenőrzés mellett, pozitív hatalom gyakorolhatása nélkül alkalmazható, hogy dicsőségét abban keresi, miképp kínozhatta alattosait a szabályok kielezett alkalmazásával és így végeredményben önálló állásra nem alkalmas, a következő évek szomorúan igazolták.

Bő könyvismertetések, a Magyar Történelmi Társulat bécsi intézetéről szóló közlemény és Winter Gusztávról, Pecz Samuról, valamint Fejérpataky Lászlóról szóló megleghangú megemlékezések zárják le a tartalmas füzetet. Kívánjuk, hogy a szerkesztő és a köréje sereglett szakavatott munkatársak önzetlen lelkességéből fakadt folyóirat, melynek megjelenését a vallás- és közoktatásügyi minisztérium áldozatkészsége tette lehetővé, megtalálja a közönség részéről is azt a támogatást és érdeklődést, melyet elsőrangú tudományos és közművelődési fontosságánál fogva joggal megérdemel.

Vadnai Emil.

A kiadásért felelős: Gyalókey Jenő.

Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalata Budapest. — Szabó T. István.

873
XXIII—XXIV. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTENELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR HADI TÖRTÉNETÍRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS A M. KIR.
HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁRNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

BUDAPEST, I, BÉCSIKAFU-TÉR 4. SZÁM.

I. FÜZET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1923.

A Magyar Tudományos Akadémia 1910. évben a magyar hadi történelem művelésére megalaktotta a hadtörténelmi bizottságot, mely a m. kir. honvédelmi kormány támogatásával, első feladatának tartotta, hogy újból megindítsa az 1898 óta szünetelő **Hadtörténelmi Közlemények-et.**

Ez a folyóirat, előző évfolyamainak gazdag tartalmával, hazai történetírásunkban új irányt jelölt meg, hézagot töltött be, hozzájárult tisztikarunk tudományos képzéséhez és a szakörökön kívül a közönségben is felköltötte és megnövelte a magyar hadtörténelem iránti érdeklődést.

Újabb erőktől is támogatva, újabb kutatások eredményeitől lelkesítve, igyekszik folyóiratunk nemzeti nagy harcainkat széles körben ismertetni. A magyar hadi történetírás ápolását és fejlesztését, különösen pedig a hadtörténelem iránti érdeklődés ébrentartását célozván, eredeti forrástanulmányokon alapuló hadtörténelmi tárgyú értekezéseket s más a hadtörténelemre vonatkozó kútfőket ismertet, hadtörténelmi eseményeknek, eredeti kútforrások alapján készült történelmi, vagy már ismert és nyomtatott források tanulmányozásán alapuló katonai szakszerű földolgozásait közli. Nagy súlyt vet tárgyi hadtörténelmi emlékeinkre, ismertet és közöl tanulmányokat és leírásokat várainkról, régi hadfelszerelésünkről és csataképekről is. Arra törekszik, hogy a kétségtelen hiteles adatok gondos földolgozásban, ne csupán szakférfiak, hanem a nagyközönség által is élvezhető vonzó előadásban jelenjenek meg.

Hogy folyóiratunk e feladatát sikeresen megoldhassa, hogy az önálló magyar katonai irodalom megalapozásában részt vegyen, a bizottság a legjelesebb történetírók és magyar katonai írók közreműködését biztosította, kik lelkesedve veszik fel a tollat, hogy a magyar föld és a magyar nemzet hadtörténelmének létesítéséhez munkálataikkal hozzájáruljanak. A közönséget pedig arra kéri, hogy a vállalat pártolásával törekvéseit támogassa; dicső és diadalmas harcokban és szenvedésekben egyaránt gazdag hadi múltunk emléke hadd menjen át a nemzet köztudatába, hadd merítsen abból okulást és erőt a jövő küzdelmeire, mert hiszen **a multon épül fel minden jövő.**

A folyóirat évenként március, június, szeptember és december havában jelenik meg.

Előfizetési ára évenként 240 K.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest I, Bécsikapu-tér 4. szám, III. emelet.

Lakásváltozások bejelentését kérjük.

József kir. herceg, tábornagy

bizottsági elnök.

Pilch Jenő

bizottsági előadó.

Értesítés.

Folyóiratunk 1923. évi előfizetési ára 240 koronában lett megállapítva. Alább megnevezett előfizetőinket felkérjük, hogy a mult év második feléről fennmaradt összegek kiegészítéséről gondoskodjanak, ha a folyóirat küldését tovább is óhajtják, mivel a kiadással összefüggő súlyos költségek nem engedik, hogy fölös számú példányokat nyomassunk.

Ádám Kálmán főhadnagy 30 K, Kádár Ggyula gt. hadnagy 50 K, Nagy Gyula alezredes, Szende János százados és Szinte Gábor százados 50—50 K.

Egyúttal közöljük, hogy könnyítés céljából azokat az előfizetőket, akiknek előfizetése valamely folyóiratszám megküldésével lejárt, a címszalagon »Előfiz. lejár« felirattal fogjuk erre figyelmeztetni, hogy az előfizetést kellő időben megújíthassák.

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

KIADÓHIVATALA

Budapest I, Bécsikapu-tér 4. III. em

M
S
Rt.

673.
XXIII—XXIV. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR HADI TÖRTÉNETÍRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS A M. KIR.
HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁRNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

BUDAPEST, I, BÉCSIKAPU-TÉR 4. SZÁM.

II. FÜZET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1923.

TARTALOM

DR. MÁRKI SÁNDOR:	Marlborough herceg és a kurucok. (1704.)	181
DR. LUKINICH IMRE:	Porosz toborzás Magyarországon (1722—1740.)	199
SOÓS ELEMÉR:	Sóvár története és leírása	244
DR. SZENDREI JÁNOS:	Magyar hadtörténelmi emlékek a külföldi múzeumokban. (5-ik közlemény.)	269
SZENTGÁLI ANTAL:	A segesvári ütközet (1849 júl. 31.) orosz forrás nyomán	279
STIELLY WALTER:	Részlet a m. kir. 41. honvéd hadosztály kárpáti harcaiból, 1915 márciusában	290
DR. RÁKOSI GYÖRGY:	Durazzo bevétele. (1916.)	310

TÁRCA

PILCH JENŐ:	Pörpatvar báró Révay Antal tábornok hagyatéka körül (1806.)	324
-------------	---	-----

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR

GYALÓKAY JENŐ:	Cziffra János huszárhadnagy vitézkedése. (1814/15.)	331
----------------	---	-----

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM

DR. KÁROLYI JÁNOS:	Dr. Takáts Sándor: „Régi magyar kapitányok és generálisok.”	336
—Y.:	„Magyar könyvszemle.” XXX. évf. I., II. füzet	345
A Magyar Tudományos Akadémia hadtörténelmi bizottságától		347

MS
Rt.

1875.
XXIII—XXIV. ÉVFOLYAM.

HADTÖRTÉNELMI
KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT

A MAGYAR HADI TÖRTÉNETÍRÁS FEJLESZTÉSÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS A M. KIR.
HADTÖRTÉNELMI LEVELTÁRNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GYALÓKAY JENŐ

BUDAPEST, I, BÉCSIKAFU-TÉR 4. SZÁM.

III-IV. FÜZET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1923.

TARTALOM

ERNYEY JÓZSEF:	Blatnicza vára és urai	349
PILCH JENŐ:	Adatok Görgey Arthur élet- és jellemrajzához	368
LUKÁTS KÁROLY:	Buda és Pest megerősítésének terve 1850-ből	390
DR. RÁKOSI GYÖRGY:	A 20. honvédhadosztály felvonulása az északi harc- térre és első harckrakelése Rohatynnál (1914, augusztus 29., 30.)	397
BRAUN TIVADAR:	Hajóhadunk olaszországi első haditette (1915.) ..	433
SCHWARZER JENŐ:	Magyar huszárok a világháborúban	448

TÁRCA

GYALÓKAY JENŐ:	Mecseéry tábornok megsebesülése (1805 okt. 20.) ..	467
----------------	--	-----

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR

DR. IVÁNYI BÉLA:	Báró Alvinczi József tábornagy levelei Gróf Teleki Józsefhez (1787—1793.)	472
------------------	--	-----

HADTÖRTÉNELMI IRODALOM

DR. FEKETE LAJOS:	Hírlapi szemle Törökországból	492
VADNAI EMIL:	Levéltári Közlemények	493

